

Statsminister Per Bortens tale

1. januar 1970.

Vi har vennet oss til å si at det som særpreger vår tid - er at forandringene skjer så raskt. Det skyldes framfor alt takten i den tekniske utvikling.

I løpet av siste 10-året - i 1961, klarte Sovjet-samveldet å gjennomføre den første romferden med et menneske ombord - og fra forrige jul husker vi hvordan vi levde med i amerikaneres triumfferd rundt månen, og i sommer landsettingen av de første mennesker på en fremmed klode.

I 1960 avfyrte USA den første polarisrakett fra en neddykket atomdrevet u-båt. Raketten traff målet 2500 km. borte.

I hyllingstalen til den første rommannen Juri Gagarin sa Krustsjov bl.a.: "Det viktigste er at de som kvesser sine kniver mot oss, nå vet at Juri har vært i rommet, har sett alt og vet alt!"

Dette illustrerer den evige drakampen mellom tjenende teknisk nyskapning - og destruktiv bruk - et umenneskelighetens paradoks som vi får trekke med oss inn i det nye ti-året.

I 1962 under Cuba-krisen - var kanskje verden nærmere avgrunnen enn vi den gang forstod. Fornuften seiret dog - i USA som i Sovjetsamveldet.

Kan vi kanskje ta det som et lyspunkt at det ser ut til å være en linje av erkjennelse av atomkrigens meningsløshet i supermaktens holdning fra Cuba-krisen fram til forhandlingene om kontroll med de kjernefysiske rustninger.

De samme maktene har et enormt moralsk ansvar ved å forføye over disse våpnene. Og dette ansvar må hvile like tungt på den tredje supermakt, Kina.

Vi som hører til de små nasjoner, kan ikke influere gjennom makt. Men vi må aldri gå trett i å hevde rettens idealer - ved alle anledninger og i alle fôra hvor vi er med.

.....

Markedssituasjonen i Europa - er ikke så vesensforskjellig fra situasjonen da vi gikk inn i 60-årene. Bak oss hadde vi den gang et mislykket forsøk på nordisk løsning. Nå står vi igjen oppe i et nytt forsøk. De nærmeste måneder vil gi svar på om det lykkes. Jeg har på følelsen at det er en voksende folkemening bak ønsket om et traktatfestet nordisk samarbeid - og det kan føres mange argumenter for det. Alle fire land har demokratiske tradisjoner - lik sosial målsetting - og vi er naboer. Hensikten er å bygge opp samarbeidet slik at man unngår dominans fra noen enkelt av statene.

Den nærmeste tid vil også gi svar på om det finnes mulighet for samarbeid mellom Efta- og EEC-landene. De tilpassinger det måtte kreve, dersom vi får et NORDØK - må vi ta når problemstillingen klarer. Alle synes å være enige om at vi ikke må få europeiske løsninger som fører til gjennomopp-rettelse av skranker mellom de nordiske land.

.....

Ser vi på de nære ting - slår det oss med hvilken sikkerhet vi proklamerte at plan og programmering skulle gi oss de såkalte "gylne 60-årene"! Rent materielt er forventningene oppfylt. Vi har opplevd jevn og god økonomisk vekst.

1. januar 1960 hadde hver 20. nordmann personbil - i dag hver 6. nordmann. Hvor mange som tilbringer ferien i syden - har man ikke sikre tall for, men på dette område er

Økingen enda mere eksplosiv.

Vi tror nå at vi forstår årsaksammenhengene såpass, at vi kan unngå tidligere tiders tilbakeslag og arbeidsløshet.

I et ungdomsprogram nylig ble jeg spurt: "Er det vi som styrer utviklingen - eller er det utviklingen som styrer oss ?" Det er karakteristisk at det er ungdom som spør slik, og jeg tror det rører ved noe sentralt i vår situasjon.

Har verdinormene i vår planlegging vært for ensidige ? Har kanskje den materielle lønnsomhetseffekt tatt for mye av vår oppmerksomhet ? Har vi oversett mennesket i konkurransejaget ? Strukturendring er det store moteord - på alle områder. Vi er et folk på flyttefot. Det heter jo at arbeidskraften skal være mobil, dvs. lett flyttbar. Jeg er klar over at dette er en del av prisen som må betales for produksjonsmessig tilpassing. Spørsmålet er: Hvor høy skal denne prisen tillates å bli ?

Konflikten i Kiruna er eksempel på hva vi kan vente selv i våre såkalte velferdssamfunn. Den er ikke en kamp for det daglige brød i vanlig forstand. Gjennomsnittsinntektene er høye - for mange i verden ville sikkert forholdene i Kiruna alt i alt fortone seg som forlokkende.

Likevel er det vantrivsel. Arbeiderne føler tilstandene uforenlige med deres menneskeverd. Produksjonstempoet forbruker dem på noen få år. De mener at de ikke har den innflytelse de bør ha i den arbeidsprosess som er deres tilværelse - deres liv. Den egentlige avgjørelsen tas langt borte hva enten det er i konsernledelsen eller i fagorganisasjonen. Derfor retter misnøyen seg mot begge. Det kan også være verd å merke seg at det dreier seg om forholdene i en statsbedrift i et land som i en menneskealder har hatt sosialdemokratisk styre - og en av de best organiserte fagbevegelser i verden !

Jeg skal vokte meg vel for å dømme om de konkrete stridsspørsmål i konflikten. Men jeg føler meg ganske sikker på at søkelyset her rettes på noe som ikke er som det skal være i våre samfunn. Erkjennelsen av dette bør være rethingsgivende for 70-årenes politikk.

Kort formulert dreier det seg om enkeltmenneskets mulighet for å være med på å tilrettelegge sin daglige tilværelse - sitt liv.

Tendensene går individet imot.

Produksjon og økonomi ledes av stadig større konserner - ofte verdensomfattende - så sterke at de til og med kan gå på tvers av hva regjeringer og folkevalgte organer bestemmer.

Heller ikke på det hjemlige plan har vi vært tilstrekkelig aktpågivende. Unødvendig mye av bedriftsledelse ligger konsentrert - ofte langt borte fra produksjonsstedet.

Det virker direkte komisk når en hører at det heises flagg når ledelse og styre avlegger visitt i egen bedrift.

Den offentlige forvaltning - både statlig og kommunal går på ingen måte skuddfri. Alltid hører man argumentene om hvor effektivt det er å konsentrere mest mulig. Jeg tror ikke det tjener fellesskapet på lang sikt. Hvis vi mener noe med dette å vise den samme tillit til mennesker uansett hvor de bor - så må vi også trekke dem med i utrednings- og beslutningsprosessen.

Jeg har ofte pekt på verdien i å ha ordnede organisasjonsforhold i et samfunn. De fleste organisasjonene har startet som folkebevegelser, men urmedlemmets medbestemmelsesrett kan tapes på veien. Så opplever man et Kiruna. Jeg har sett antydning som forklaring at det skulle være kommunistiske sympatier med i spillet. Det er nå vel 50 år siden Sovjetsamveldet startet sitt statssosialistiske eksperiment.

Det må være å undervurdere dem som gir misnøye tilkjenne, hvis man antyder at de i dette styresett skulle se en mere menneskevennlig løsning.

Men la oss gripe i vår egen barm. Ennå lages det miljøer rundt bedriftene - hvor en kan avlese den enkeltes sosiale status - i f.eks. boligens plassering og standard.

Jeg er fullt klar over at vi mennesker er ulike - det vil vi forhåpentligvis fortsette å være.

Vi verdsetter levedogene forskjellig - noen ordner seg slik - andre annerledes. Vi skal ha valgmuligheter. Det er ikke det jeg retter søkelyset på, men dette at vi i vår offisielle holdning rangerer de enkelte som mennesker etter deres funksjon i fellesskapet - at vi ikke er kommet lenger !

Vi tar i dag det første skrittet inn i 70-årene. I vår del av verden vil trivselsproblemene komme i første rekke. Velstandsstaten fortjener ikke betegnelsen velferdssamfunn før vi har funnet bedre løsninger på de rent menneskelige problemene.

Til trøss for en gledelig bedring i økonomien for de gamle blir oppgaven å finne andre former slik at vi unngår å idømme våre eldre den uniformerte anstaltstilværelse mange i dag må friste.

I sosialomsorgen må vi stille oss som snarlig mål at de som har et handikap, bør kunne vente den samme service - som de friske anser som en rett i dagens samfunn.

Skole og utdanning er under vedvarende omforming. Oppseding er - og skal være vanskelig. Likevel tror jeg situasjonen er slik for både lærere og elever i noen av våre skoler - at problemene ikke lar seg avfeie som bare overgangs-fenomener. Myndighetene må her lytte til både lærere og

foreldre og til de unge - og fordomsfritt ta skolemønstret opp til revurdering, hvis man finner at noen av vanskene har sammenheng med dette.

Ungdom preget av mistilpassing - møter vi både i - og utenfor skolen. Utslagene er forskjellige - vi finner mangel på selvrespekt og virkelighetsflukt som i de alvorligste tilfeller slår ut i sniffing og bruk av narkotika. Voldsmentaliteten er vel også tiltagende.

Når det så bes om hemmelige fjernsynskameraer og andre tekniske innretninger til en mere effektiv overvåking, er jeg redd vi går løs ensidig på symptomene.

Dette med at "Storebror ser deg" som nøkkelordet i Orwells bok "1984" lyder, er jo nettopp kjennetegnet på det umenneskelige samfunn, som vi med alle midler vil unngå. Og hvilken garanti har vi egentlig for at det i alle situasjoner er de mest høyverdige som overvåker ?

I nyttårstalen i fjor var jeg i sterk tvil om jeg ville bli forstått når jeg brukte ordet miljø om alle de faktorer som er grunnlag for trivsel. I år forstår alle det. En riktig miljøpolitikk er bl.a. vettug bruk av ressurser, og å minske støy og forurensninger. Folk i Sør-Norge fikk en påminnelse med den grå snøen som falt første juledag. Menneskene lar seg lett blende av den tekniske utvikling. Lenge nok har vi skjøvet ansvaret og konsekvensene over på framtida. Nå slipper vi ikke unna lenger. Mange av spørsmålene kan løses bare gjennom mellomfolkelig samarbeid.

Men vi må også feie for egen dør. Regjeringens ressursutvalg har avgitt første innstilling, og Hovedkomiteen for norsk forskning har sagt seg enig i et forskningsprogram på ca. 30 mill.kr. om vannforurensningene. Dette er en begynnelse.

Tidligere snakket man om den samfunnsoppgave som ligger i å sikre folket rett til å bruke naturgodene - jeg vil utvide begrepet til å omfatte også plikt til å verne om dem.

Men under vårt arbeid med å løse slike spørsmål, må vi ikke glemme at disse tross alt er de privilegerte samfunnsproblemer. For det store flertall i verden - er den nakne eksistens det altoverskyggende. Forskjellen i livskår mellom de rike og de fattige landene - skaper en spenning som uvilkarlig vil prege den verdenspolitiske utvikling i 70-årene.

Aldri tidligere har vi hatt bedre hjelpemidler til å forme vår framtid på godt og vondt. Vi må nytte disse mulighetene. La oss sette forskerne - ekspertene igang med å lage alternative løsninger som folkevalgte kan velge mellom - i et reelt demokrati.

Ikke noe system eller noen isme kan sikre det humane innhold vi alltid må strebe etter i vårt samfunn. Det kan kun skapes av engasjerte samfunnsborgere som i et fruktbringende samarbeid alltid husker mennesket bak tallene og maskinen. La et ønske om dette - være det som samler oss ved inngangen til 70-årene.

Vi her hjemme vil gjerne hilse og takke dem som har sitt virke på Svalbard, Bjørnøya, Jan Mayen og Hopen - våre sjøfolk og fangstmenn på alle hav - de som gjør innsats på misjonsmarken - i fredskorpene eller i annen hjelpevirksomhet - alle norske borgere på post utenfor landets grenser.

Alle samler vi oss i gode ønsker for vår Konge - vårt Kronprinspar og den kongelige familie.